

30.11.2022

ASIA Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) mukainen suojelupäätös

KOHDE Pitkä-Antin saamelaistilan asuinrakennus, vaateaitta, liha-aitta, verkkoaitta, lato, kalakellari, varastolava eli luovvi ja vinttikaivo sekä näiden välittömän lähiympäristön muodostama asuinkenttä, Utsjoen kunnan Nuorgamin kylässä, kiinteistöllä Pitkä-Antti (Välimaa) 890–401–13–5.

OMISTAJA Metsähallitus

SUOJELUESITYKSEN VIREILLETULO

Museovirasto on 7.10.2010 esittänyt Utsjoen Nuorgamin kylässä sijaitsevan Pitkä-Antin (Välimaa) tilalla olevien rakennusten ja näiden välittömän lähiympäristön muodostaman asuinkentän suojelemista rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla.

VAARANTAMISKIELTO Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) ei ole katsonut tarpeelliseksi antaa rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 6 §:n mukaista vaarantamiskieltoa.

ASIANOSAISTEN KUULEMINEN

Kiinteistön omistajan kuuleminen

Kiinteistön omistajana Metsähallitukselle on lähetetty lausuntopyyntö 3.5.2017. Metsähallitus on antanut lausuntonsa 31.5.2017 suojeluesityksestä. Lausunnossa todetaan seuraavaa:

Metsähallitus pitää Välimaan tilaa merkittävänä kulttuuriperintökohteena ja kannattaa Välimaan tilan rakennusten suojelua. Kohteessa on paitsi arvokkaita rakennuksia, myös muinaismuistolailta suojeltu kiinteä muinaisjäännös sekä perinnebiotooppi. Metsähallituksella on joitakin huomautuksia lausuntopyynnön liitteenä olevasta Museoviraston laatimasta suojeluesityksestä.

Suojeluesityksestä ei käy selvästi ilmi, mitä rakennuksia ja rakennelmia suojelu koskee. Esityksen mukaan suojeltavaksi esitettävä alue on rajattu kiinteistörajojen mukaisesti. Kohteen kuvauksessa kohteessa kerrotaan olevan asuinrakennus, kolme aittaa, lammaspuura, lato, varastolava, vinttikaivo suoja-aittoineen, sekä v. 1990 paikalle siirretyistä hirsistä rakennettu sauna. Toisaalta myöhemmin kohdassa esitys suojelumääräyksiksi mainitaan suojeltavina kohteina vain asuin- ja talousrakennukset, mutta ei rakennelmia.

Metsähallitus huomauttaa, että alueella on esityksessä kuvatun lisäksi myös yhteensä seitsemän muuta rakennusta ja rakennelmaa. Useimmat näistä ovat saunan tapaan uudisrakennuksia ja uudisrakennelmia.

Alkuperäisistä pihapiiriin kuuluvista rakennuksista em. listasta puuttuu kalakellari.

Lista kiinteistöllä olevista rakennuksista ja rakennelmista:

1. Asuinrakennus
2. Vaateaitta (toiselta nimeltään arvoaitta)
3. Liha-aitta
4. Verkkoaitta
5. Kalakellari
6. Lato
7. Varastolava. Lava on huonokuntoinen ja osittain romahtanut.
8. Kaivo suoja-aittoineen. Kaivo on päällisin puolin perinteisen kaltainen vinttikaivo, mutta maan alla siinä on betoniset kaivonrenkaat. Sen ei voi katsoa edustavan perinteistä kaivomallia. Kaivoa ympäröivä suoja-aita on uusittu v. 2016 eikä aidan malli ole perinteinen. Kaivo on huonokuntoinen, eikä se ole enää käytössä.
9. Romahtanut turvekammi. Kyseessä suojeluesityksessä mainittu lammaspuura. Metsähallituksen ja Museoviraston yhteisessä vastaanotto-katselmuksessa 27.3.2014 on sovittu, ettei turvekammia ylläpidetä.
10. Turvekammi. Turvekammi on rakennettu 1980-luvulla Museoviraston toimesta ja uusittu v. 2016–2017. Samalla paikalla ei ole alun perin ollut turvekammia.
11. Sauna. Rakennettu v. 1990 Saarivaaran erotusaidalta Savukosken Tanhuasta tuoduista hirsistä. Pihapiirissä ei ole ennen tätä ollut saunaa, eikä sauna kuulu saamelaiseen rakennusperintöön.
12. Yleisökäymälä. Rakennettu 1980-luvulla kunnostuksen yhteydessä. Pihapiirissä on ollut alun perin pienempi käymälä. Nykyinen käymälä ei sijaitse alkuperäisen käymälän paikalla.
13. Kiinteistöä kiertävä aita. Aita on rakennettu 1980-luvulla ja uusittu v. 2017. Aitaa ei ole tehty perinteisin menetelmin, eikä se sijaitse alkupe- räisellä paikalla.
14. Yleisöopaste 1. Museoviraston 1980–1990-luvulla tekemä yleisöopaste.
15. Yleisöopaste 2. Metsähallituksen v. 2016 tekemä yleisöopaste.
16. Pitkossilta. Museovirasto rakentanut 1980–1990-luvulla ja Metsähallitus uusinnut rakenteet v. 2014. Retkeilijöiden palveluvarustusta.

Metsähallitus esittää, että rakennuksista ja rakennelmista suojellaan pihapiiriin kuuluvat alkuperäiset kohteet 1–6: asuinrakennus, vaateaitta, liha-aitta, verkkoaitta, kalakellari ja lato. Varastolava (kohde 7) kuuluu kokonaisuuteen, mutta sen säilyttäminen vaatisi käytännössä lavan purkamista ja kopion rakentamista. Kaivon (kohde 8) suojelussa täytyisi määrittellä, mitkä osat kaivosta ovat säilytettäviä - koskeeko suojelu myös betonirenkaita? Nykyinen kaivon suoja-aita ei myöskään ole tehty perinteisin menetelmin. Lammaspuuraa (kohde 9) Metsähallitus ei esitä suojeltavaksi, koska kohteen ylläpidosta on Museoviraston kanssa yhteisellä päätöksellä jo luovuttu. Kohteet 10–16 ovat uudisrakennuksia ja -rakennelmia, joten Metsähallitus ei esitä näitä suojeltavaksi.

Metsähallitus esittää, että lopullisessa suojelupäätöksessä todetaan yksiselitteisesti, mitkä kiinteistöön kuuluvat rakennukset ja rakennelmat ovat suojeltuja, ja mitä osia rakennuksista ja rakennelmista suojelu koskee. Esityksessä todetaan, että kohteen arvo on sen kokonaisuudessa ja sijainnissa, sekä "Välimaassa on kyse myös sisätilojen ja kiinteän sisutuksen säilymisestä". Suojelupäätöksessä täytyy eritellä, minkä rakennusten sisätiloja ja kiinteää sisustusta ja mitä osia näistä suojelu

koskee. Asuinrakennuksessa on mm. modernit sähköpatterit ja led-valot. Lisäksi on eriteltävä, koskeeko suojele myös rakennusten julkisivua ja mitä osia siitä.

Tilanne Välimaassa on muuttunut sen jälkeen, kun Museovirasto seitsemän vuotta sitten teki kohteesta suojeluesityksen. Kiinteistö on siirtynyt Metsähallituksen Luontopalvelujen hoitoon v. 2014, minkä jälkeen rakennuksille on tehty laajoja korjauksia, ja kohde on avattu yleisökäyttöön. Suojelussa tulee ottaa huomioon, että kohde on paitsi arvokas kulttuuriperintökohde, myös käytössä oleva yleisökohde, jonka asiakasturvallisuudesta täytyy voida huolehtia. Asiakasturvallisuuden ja yleisökäytön vuoksi kohteessa voidaan joutua tekemään jonkin verran myös muita kuin entistäviä ja rakennusten säilymisen turvaamisen kannalta välttämättömiä toimenpiteitä. Nähtävyysskäytön lisäksi kohde on osan vuodesta majoituskäytössä. Esimerkiksi tulisijojen turvallinen käyttö edellyttää, että ne voidaan muurata säännöllisin välein uudelleen, ja sähköturvallisuudesta täytyy huolehtia. Myös palveluvarustuksen, kuten saunan, käymälän ja opasteiden kunto täytyy olla riittävällä tasolla. Palveluvarustuksen ylläpito ja huoltotyöt voivat edellyttää jonkin verran pienimuotoista uudisrakentamista, joka kuitenkin suunnitellaan niin, etteivät kohteen suojelevarvot heikenny.

Metsähallitus huomauttaa, että alue kuuluu Natura 2000-verkostoon, ja sen suojeluperusteena ovat alueen perinnebiotoopit. Rakennusten suojele ei saa heikentää perinnebiotoopin hoidon ja säilyttämisen mahdollisuuksia. Yleisökäytön ja perinnebiotoopin hoidon takia ei ole mahdollista käyttää ainoastaan olemassa olevia kulkureittejä alueella liikuttaessa, kuten suojeluesityksessä on esitetty, koska aluetta hoidetaan lampailta ja niitolla. Lampaita ja yleisöä on vaikea ohjailta ilman esterakenteita. Liikkumisen estäminen ei ole myöskään perinnebiotoopin säilymisen kannalta toivottavaa, koska kasvillisuus hyötyy tallaamisesta. Perinnebiotooppien hoitosuunnitelma (mukaan lukien laidunnus) on hyväksytty Museovirastossa.

Museoviraston suojeluesityksessä esitetään, että rakennuksia ja lähiympäristöä koskeville toimenpiteille on saatava museoviranomaisen hyväksyntä. Metsähallitus esittää, että museoviranomaisen hyväksyntä haetaan vain niihin rakennuksiin kohdistuville toimenpiteille, joita suojele koskee, sekä niille lähiympäristöä koskeville toimenpiteille, jotka voivat heikentää rakennusten suojelevarvoa. Ne toimenpiteet, joiden katsotaan voivan heikentää rakennusten suojelevarvoa, täytyy eritellä suojelupäätöksessä. On myös huomioitava, että alueella toimintaa säätelevät jo muinaismuistolaki ja Natura-arvojen säilyttäminen.

Viereisten kiinteistöjen kuuleminen

Lapin ELY-keskus on varannut rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 7 §:n mukaisesti naapurikiinteistön omistajalle 890–401–13–6 tilaisuuden tulla kuulluksi 3.5.2017 toimitetulla kirjeellä. Tilan omistajamuutoksesta johtuen, ELY-keskus lähetti 8.2.2022 uudelleen naapurikiinteistön omistajille kuulemiskirjeen. Kiinteistön omistajat eivät ole esittäneet määräaikaan 8.3.2022 mennessä mielipidettään.

Utsjoen kunnan lausunto

Utsjoen kunta toteaa 24.5.2017 antamassaan lausunnossaan, ettei kunnalla ole suojeluun huomauttamista.

Lapin liiton lausunto

Lapin liitto totesi 30.5.2017 antamassaan lausunnossaan, että Välimaan asuinkentällä on hirsipintainen, turvekattoinen paritupa asuinrakennuksena, 3 lauta- tai turvekattoista aittaa, turvekattoinen kammi-mallinen lammaspuura, lato, varastolava eli luovvi sekä viinttikaivo suoja-aitooneen. 1980-luvun alussa kunnostettu pihapiiri edustaa tyyppillistä vanhan tenolaistalon rakennuskantaa sekä volyymina että rakennustapansa puolesta.

Välimaa sijoittuu valtioneuvoston 27.12.2007 vahvistamassa Pohjois-Lapin maakuntakaavassa luontaistalousvaltaiselle alueelle (Utsjoen luontaistalousvaltainen alue Ms 6609). Lisäksi Välimaa on osoitettu suojelualueena (S3029), jonka varausperusteena on asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta (480/85), valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö, valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema sekä maa- ja seutukunnallisesti merkittävä kiinteä muinaisjäännös.

Välimaa on Utsjoen kunnanvaltuuston 2004 hyväksymässä Tenonjokilaakson rantaosayleiskaavassa (Nuorgamin osa-alue) merkitty SRS-alueeksi. Lisäksi Välimaan asuinkentälle on osoitettu kaavamerkintä Natura 2000-verkoston kuuluva alue. Kaavamääräyksen mukaan toimenpiteet alueella eivät saa heikentää kohteen arvoja. Ympäröiville kentille on osoitettu merkintä MY-1 luontaistalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja. Maankäyttö- ja rakennuslain 41 §:n 2 momentin perusteella määrätään, ettei alueella todettuja ympäristöarvoja muuttavaa toimenpidettä saa suorittaa. Kaavamääräyksen mukaan 43 §:n 2 momentin perusteella määrätään, että maisemaa muuttavaa toimenpidettä ei saa suorittaa ilman maankäyttö- ja rakennuslain 128:ssä tarkoitettua maisemalupaa.

Lapin liiton virasto katsoo, että Välimaalalla on sellaista valtakunnallista merkitystä, jonka suojeluun sovelletaan lakia rakennusperinnön suojelusta. Välimaa on myös maakuntakaavassa osoitettu suojeltavaksi kohteeksi. Maankäyttö- ja rakennuslain 32 §:n mukaan viranomaisen on pyrittävä edistämään kaavan toteuttamista. Lapin liiton viraston käsityksen mukaan Välimaa olisi hyvä suojella rakennusperinnön suojelusta annetulla lailla.

Saamelaiskäräjien lausunto

Saamelaiskäräjät totesi 5.6.2017 antamassaan lausunnossaan, että Saamelaiskäräjät on antanut asiasta Museovirastolle lausunnon 1.6.2010, jossa se on tukenut Välimaa-tilan suojelun vahvistamista rakennusperinnön suojelusta annetun lain nojalla. Saamelaiskäräjät pitää Museoviraston suojeluesitystä tärkeänä ja tukee edelleen esitystä.

Välimaan tila on merkittävä Tenojoen jokisaamelasta kulttuuriperintöä ja erityisesti rakennusperintöä edustava kohde, ja sellaisena sillä on

myös valtakunnallista merkitystä (kuuluu myös mm. valtion strategiaan kulttuuri- ja nähtävyyshankkeisiin, on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö sekä valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema). Kyseessä olevan kulttuuriympäristökokonaisuuden säilymistä ja suojelua ei voida riittävästi turvata maankäyttö- ja rakennuslailla ja sen nojalla annetuilla säännöksillä tai määräyksillä: Alueella on voimassa oikeusvaikutteinen osayleiskaava, jossa Välimaan kenttä on osoitettu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla suojeltuna kohteena (SRS) -kaavamerkinnällä. Kaavaan ei sisälly kuitenkaan suojelumääräyksiä, vaan kaavaselostuksessa viitataan rakennussuojelulain mukaiseen suojelupäätökseen. Asemakaavan puuttessa rakentaminen ratkaistaan lupamenettelyllä ja rakennusperintökohteen suojelusta päättää viime kädessä kunta. Välimaa-tilan suuren kulttuurisen merkityksen ja sen nykyisen suojelutilanteen vuoksi Saamelaiskäräjät yhtyy Museoviraston esitykseen ja katsoo, että Välimaa-tilan suojelua on tarpeen vahvistaa rakennusperinnön suojelusta annetun lain nojalla.

Suojelumääräysten osalta Saamelaiskäräjät viittaa vuonna 2010 Museovirastolle antamaansa lausuntoon ja lisäksi toteaa, että Välimaa-tila on osa saamelaisten kulttuuriperintöä ja suojelun tulee vahvistaa ja tukea saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta ja jatkuvuutta. Saamelaisilla tulee edelleenkin olla oikeus hyödyntää kulttuuriperintökokonaisuutta saamelaiskulttuurin hyväksi tehtävässä työssä, kuten saamelaislasten ja -nuorten kasvatukseen liittyvässä toiminnassa sekä saamelaiskulttuuriryhdistysten toiminnassa. Välimaa-tilan perustajan jälkeläisille tulee taata oikeus hyödyntää tilaa. Välimaa-tilan käytössä, ylläpidossa ja kunnostuksessa tulee kunnioittaa saamelaista kulttuuriperinnettä.

Saamelaismuseum Siidan lausunto

Saamelaismuseum Siida totesi 29.6.2017 antamassaan lausunnossaan, että Välimaan arvo on tunnustettu ja kohteella on useita, osin päällekkäisiä valtakunnallisia suojeluarvoja: valtion strateginen kulttuuri- ja nähtävyyshanke, valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö, valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema ja valtakunnallisesti merkittävä muinaisjäännös. Vaikka Välimaan valtakunnalliset ja saamelaiskulttuuriin liittyvät arvot on tunnustettu jo 1970-luvulla (Lääninhallituksen päätös Välimaan asuinkentän suojelusta 568 33 76 U Lap No U 2255), rakennuskokonaisuutta ei ole vielä kukaan suojeltu. Kohteen omistajuus on vaihtunut useaan kertaan ja viimeisin suojeluesitys on tehty vuonna 2010. Saamelaismuseum toteaa, että suojeluprosessi on kestänyt kohtuuttoman kauan ja sen loppuun saattamista on kiirehdittävä.

Saamelaismuseum Siida kannattaa ainutlaatuisen, Tenon Suomen puolelta ainoan säilyneen jokisaamelaisen kentän eli Pitkä-Antin RN:o 13:5 suojelua rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain mukaisesti. Saamelaismuseum katsoo, että suojelun on varmistettava koko kenttäkokonaisuuden suojelun.

Museoviraston lausunto

Museovirasto totesi 2.11.2021 antamassaan lausunnossaan, että Museovirasto on erityisistunnossaan 11.3.2010 (001/601/2010) tehnyt esityksen Lapin ELY-keskukselle Välimaan saamelaistilan suojelemiseksi

rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (2010/498) nojalla. Museovirasto täydentää esitystään suojelun kohdentumisen osalta seuraavasti. Lausunto on laadittu yhteistyössä Saamelaismuseo Siidan kanssa.

Suojelun tarve kohdistuu Välimaan saamelaistilan asuinrakennukseen sekä vaateaittaan, liha-aittaan, verkkoaittaan, latoon, kalakellariin, varastolavaan (luovvi) ja vinttikaivoon (talousrakennukset) sekä näiden välittömän lähiympäristön muodostamaan asuinkenttään.

Suojelun tarve kohdistuu asuinrakennuksen ja talousrakennusten ulkoasuun, rakennusrunkoon ja sisätiloihin kiinteine sisustuksineen. Heinien varastolavan sekä vinttikaivon osalta suojele kohdistuu niiden alkupeistä vastaaviin rakenteisiin.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton alkuperäisluonteisista rakennusosista, yksityiskohdista ja materiaaleista. Julkisivuaukoihin liittyvät rakennusosat eli ovet vanhoine lukkolaitteineen ja asuinrakennuksessa myös ikkunat ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen.

Rakennusten rakennusrunko käsittää kantavan rungon, perustukset, ulkoseinät, ala- ja yläpohjat ja kattorakenteet sekä asuinrakennuksessa myös väliseinät ja muuratut hormirakenteet.

Asuinrakennuksen kiinteään sisustukseen kuuluvat kaksi luonnonkivistä piisiä hirsiarakuineen, kaksi sisäovea karmeineen, tupien seinähyllyt ja kaappi sekä kellari luukkuineen. Myös sisäseinien vuoraamattomuus on tupien suojeltava piirre. Talousrakennusten kiinteään sisustukseen kuuluvat erilaiset ripustusvälineet sekä kalakellarin lattiasyvennys.

Suojelun tarve kohdistuu kenttään avoimena koivikon reunustamana heinäniittynä, jolle on ominaista epätasaiset maastomuodot. Kodan, kammin ja muiden rakennusten pohjat ovat rauhoitettu muinaismuistolain (295/1963) nojalla osana Välimaan kentän (asuinpaikan) muodostamaa muinaisjäännöstä (muinaisjäännösrekisterin tunnus 890010065). Lisäksi tulee huomioida, että Välimaan kenttä on Natura 2000 -alue.

Suojeltavan kentän alueeksi Museovirasto esittää kiinteistöä 890–401–13–5 koko alaltaan. Rakennusten nimeämisessä on käytetty Metsähallituksen Luontoon.fi-sivustoon sisältyvää Välimaan opaskarttaa vuodelta 2016, joka on tämän lausunnon liitteenä.

VASTINE

Lapin ELY-keskus on pyytänyt vastineen 8.2.2022 Metsähallitukselta Utsjoen kunnan, Museoviraston, Saamelaiskäräjien, Saamelaismuseo Siidan ja Lapin liiton lausuntojen johdosta. Vastineessa (3.3.2022) todetaan seuraavaa:

Museoviraston 2.11.2021 päivätyssä lausunnossa on täydennetty ja ajantasaistettu rakennussuojelun kohdentamista, eikä Metsähallituksella ole siihen huomautettavaa. Lapin ELY-keskus on vuonna 2017 pyytänyt Metsähallitukselta lausuntoa samassa asiassa. Metsähallituksen näkemyksen mukaan juuri tämä suojelun kohdentumisen epätarkkuus oli merkittävä puute suojeluesityksessä, mutta kohdentumista on nyt Museoviraston lausunnossa tarkennettu riittävästi. Muilta osin

Metsähallitus viittaa vuonna 2017 asiasta antamaansa lausuntoon (MH1908/2017/07.03).

KAAVATILANNE

Alueella on voimassa (5.6.2007) Tenonjokilaakson rantaosayleiskaava (Nuorgamin osa-alue). Rantaosayleiskaavassa kiinteistö sijaitsee rakennussuojelulain ja/tai valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla suojellulla alueella (SRS). Merkinnällä on osoitettu kulttuuriympäristön kannalta arvokas alue. Aluetta koskevat suojelumääräykset on annettu aluetta koskevassa rakennussuojelulain mukaisessa suojelupäätöksessä. Huomioidaan myös valtion omistamia rakennuksia koskeva suojeluluettelon sisältö. Lisäksi Välimaan asuinkentälle on osoitettu Natura 2000-verkoston kuuluva alue (nat). Kaavamääräyksen mukaan toimenpiteet alueella eivät saa heikentää kohteen arvoja. Välimaa on osoitettu myös luonnon monimuotoisuuden kannalta paikallisesti huomionarvoiseksi kohteeksi (luo-1). Kaavamääräyksen mukaan ympäristön tilaan vaikuttavia toimenpiteitä suorittaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, ettei alueen luonnonarvoja vaaranneta tai heikennetä.

LAPIN ELINKEINO-, LIIKENNE- JA YMPÄRISTÖKESKUKSEN RATKAISU

PÄÄTÖS

Lapin ELY-keskus määrää Pitkä-Antin saamelaistilan (Välimaa) asuinrakennuksen ja talousrakennukset, joita ovat vaateaitta, liha-aitta, verkkoaitta, lato ja kalakellari sekä rakennelmat, joita ovat varastolava eli luovvi ja vinttikaivo sekä näiden välittömän lähiympäristön muodostaman asuinkentän suojeltavaksi (liite 1.). Suojeltavan kentän alue on kiinteistö 890–401–13–5 koko alaltaan.

Suojelumääräykset

Rakennusten ja asuinkentän kulttuurihistoriallisen merkityksen säilyttämiseksi annetaan seuraavat määräykset:

1. Asuin- ja talousrakennuksia sekä rakennelmia tulee käyttää ja hoitaa siten, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo säilyy.
2. Rakennuksissa saa tehdä vain entistäviä tai niiden säilymisen turvaamisen kannalta välttämättömiä toimenpiteitä.
3. Asuin- ja talousrakennuksiin sekä rakennelmiin kohdistuville toimenpiteille, jotka voivat heikentää rakennusten ja rakennelmien suojeluarvoa, on saatava museoviranomaisen hyväksyntä.
4. Museovirastolla on oikeus antaa ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta sekä myöntää määräyksistä vähäisiä poikkeuksia.
5. Rakennuksen vahingoittumisesta tai tuhoutumisesta on rakennuksen omistajan rakennusperinnön suojelemisesta koskevan lain 19 §:n mukaisesti viipymättä ilmoitettava Lapin ELY-keskukselle.
6. Rakennusperintölain 10 §:n mukaan suojeltuja rakennuksia ei saa purkaa.

Suojelumääräysten kohdentuminen

Suojelun tarve kohdistuu Välimaan saamelaistilan asuinrakennukseen sekä vaateaittaan, liha-aittaan, verkkoaittaan, latoon, kalakellariin, varastolavaan ja vinttikaivoon sekä näiden välittömän lähiympäristön muodostamaan asuinkenttään.

Suojelun tarve kohdistuu asuinrakennuksen ja talousrakennusten ulkoasuun, rakennusrunkoon ja sisätiloihin kiinteine sisustuksineen. Heinien varastolavan sekä vinttikaivon suojelu kohdistuu niiden alkuperäistä vastaaviin rakenteisiin.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton alkuperäisluonteisista rakennusosista, yksityiskohdista ja materiaaleista. Julkisivuaukoihin liittyvät rakennusosat eli ovet vanhoine lukkolaitteineen ja asuinrakennuksessa myös ikkunat ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen.

Rakennusten rakennusrunko käsittää kantavan rungon, perustukset, ulkoseinät, ala- ja yläpohjat ja kattorakenteet sekä asuinrakennuksessa myös väliseinät ja muuratut hormirakenteet.

Asuinrakennuksen kiinteään sisustukseen kuuluvat kaksi luonnonkivistä piisiä hirsiarakuineen, kaksi sisäovea karmeineen, tupien seinähyllyt ja kaappi sekä kellari luukkuineen. Myös sisäseinien vuoraamattomuus on tupien suojeltava piirre. Talousrakennusten kiinteään sisustukseen kuuluvat erilaiset ripustusvälineet sekä kalakellarin lattiasyvennys.

Suojelun tarve kohdistuu kenttään avoimena koivikon reunustamana heinäniittynä, jolle on ominaista epätasaiset maastomuodot. Kodan, kammin ja muiden rakennusten pohjat ovat rauhoitettu muinaismuistolain (295/1963) nojalla osana Välimaan kentän (asuinpaikan) muodostamaa muinaisjäännöstä (muinaisjäännösrekisterin tunnus 890010065). Lisäksi tulee huomioida, että Välimaan kenttä on Natura 2000 -alue. Suojeltavan kentän alue käsittää kiinteistön 890-401-13-5 koko alaltaan.

PERUSTELUT

Valtakunnallinen merkitys

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 2 §:n 3 momentin mukaan rakennusperinnön suojelemisesta annettua lakia sovelletaan alueella, jos:

1) kohteella on valtakunnallista merkitystä, 2) kohteen säilymistä ja suojelua ei voida turvata maankäyttö- ja rakennuslailla ja sen nojalla annetuilla säännöksillä tai määräyksillä, tai 3) kohteen suojeluun rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain mukaisesti on erityisiä syitä asemakaavoitustilanteen vuoksi.

Museovirasto on erityisistunnossaan 11.3.2010 (001/601/2010) tehnyt esityksen Lapin ELY-keskukselle Välimaan saamelaistilan suojelemiseksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (2010/498) nojalla. Museovirasto totesi esityksessään, että Välimaata koskeva Lapin lääninhallituksen päätös vuodelta 1976 (568 33 76 U Lap No U 2255) asuinkentän suojelusta rakennuksineen jäi vahvistamatta, koska rakennukset ehtivät siirtyä valtiolle ja siten suojelun toteuttaminen oli

mahdollista valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) perusteella. Välimaa rakennuksineen jäi kuitenkin pois valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/1985) nojalla 27.6.1994 tehdystä ympäristöministeriön päätöksestä N:o 69/561/93.

Lapin ELY-keskus katsoo, että rakennusperinnön suojelemisesta annettua lakia tulee soveltaa lain 2 §:n 3 momentin kohtien 1 ja 2 nojalla, sillä kohteella on valtakunnallista merkitystä ja kohteen säilymistä ja suoje-
lua ei voida turvata maankäyttö- ja rakennuslailla ja sen nojalla an-
ne-
tuilla säännöksillä tai määräyksillä.

Suojelun tarve

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 3.1 §:n mukaan raken-
nusperinnön säilyttämiseksi voidaan suojella rakennuksia, rakennelmia,
rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennus-
historian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvo-
jen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.

3.2 §:n mukaan suojele voi koskea myös rakennuksen osaa, rakennuk-
sen kiinteää sisustusta taikka muuta rakentamalla tai istuttamalla muo-
dostettua aluetta. Kiinteällä sisustuksella tarkoitetaan ovia, ikkunoita,
listoja, tulisijoja, pinnoitteita, teknisiä laitteita, kiintokalusteita tai muuta
näihin verrattavaa sisustusta sekä rakennuksen käyttötarkoituksen mu-
kaisia, siihen pysyvästi kiinnitetyjä koneita ja laitteita. 3.3 §:n mukaan
mitä jäljempänä säädetään rakennuksesta, koskee vastaavasti 1 ja 2
momentissa tarkoitettuja muita suojelun kohteita.

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 8 §:n mukaan rakennus
voidaan suojella, jos se on valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai pai-
kallisesti merkittävä. Rakennuksen merkittävyys arvioidaan seuraavilla
perusteilla:

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);
- 2) historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus);
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuu-
rin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kerto-
vana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus);
tai
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet,
jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta
(historiallinen kerroksisuus).

Museovirasto on lausunnossaan todennut, että Välimaan tilan kulttuuri-
historiallinen merkitys ja arvo on sen asuinkentän kokonaisuudessa ja
sijainnissa Tenojoen törmällä. Tilan kulttuurihistoriallisen arvon säilymi-
nen saamelaisen kulttuuriperinnön kantajana tulee siten turvata. Väli-
maan asuinkentällä rakennuksineen on huomattavaa valtakunnallista
merkitystä rakennushistoriallisen lajityypinsä, Tenojoen saamelaistilan
edustajana. Osittain rekonstruoitunakin asuinkenttä edustaa harvinaista
kokonaisuutta, jossa näkyvät 1800- ja 1900-lukujen paikalliset elintavat

ja elinkeinojen harjoittaminen. Välimaassa on kyse myös sisätilojen ja kiinteän sisustuksen säilymisestä.

Lapin ELY-keskus katsoo, että Pitkä-Antin saamelaistilan (Välimaa) rakennukset ja rakennelmat (asuinrakennus, vaateaitta, liha-aitta, verkkoaitta, lato, kalakellari, varastolava ja vinttikaivo) sekä näiden välittömän lähiympäristön muodostaman asuinkenttä, ovat merkittäviä tyypillisyyden, edustavuuden, alkuperäisyyden, historiallisen todistusvoimaisuuden ja historiallisen kerroksisuuden perusteella. Rakennuksilla ulkoasuineen ja sisätiloineen on merkitystä etenkin historiallisen ilmiön todisteena ja siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä.

Lapin ELY-keskus toteaa, että Pitkä-Antin saamelaistilalla (Välimaa) on useita valtakunnallisia suojeluarvoja, kuten valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY). Lisäksi Välimaan tilaan kohdistuu valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema ja valtakunnallisesti merkittävä muinaisjäännös. Välimaan tila on merkittävää Tenojoen jokisaamelaisista kulttuuriperintöä ja erityisesti rakennusperintöä edustava kohde. Lapin ELY-keskus katsoo, että kohde on valtakunnallisesti merkittävä.

Lapin ELY-keskus katsoo, että Pitkä-Antin (Välimaa) saamelaistila täyttää rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 8 §:n suojelulle asetamat edellytykset ja kohteen suojelulle rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain nojalla on olemassa riittävät perusteet.

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 10.2 §:n mukaan suojelumääräykset voivat koskea rakennuksen:

- 1) säilyttämistä suojelun edellyttämässä kunnossa;
- 2) käyttöä siten, ettei sen kulttuurihistoriallista merkitystä vaaranneta;
- 3) entistämistä tai siinä tehtäviä korjaustöitä siten, ettei niillä vaaranneta suojelun tarkoitusta; sekä
- 4) suojelun turvaamisen edellyttämää yhteydenpitoa suojelua valvoviin viranomaisiin.

Lapin ELY-keskus katsoo, että suojelumääräykset ovat tarpeen turvaamaan kohteen suojelua.

Sovelletut oikeusohjeet Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010), pykälät 2, 3, 6, 7, 8, 10 ja 19

MUUTOKSENHAKU Tähän päätökseen saa hakea muutosta Pohjois-Suomen hallinto-oikeudelta. Valitusosoitus on tämän päätöksen liitteenä.

Asiakirjan hyväksyminen Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty viraston sähköisessä asianhallintajärjestelmässä. Asian on esitellyt ylitarkastaja Riku Tapio ja ratkaissut yksikön päällikkö Leena Ruokanen.

LIITE Liite 1, kartta
Valitusosoitus

JAKELU

Päätös saantitodistuksin

Metsähallitus

Jäljennös saantitodistuksin

Utsjoen kunta

TIEDOKSI

Ympäristöministeriö
Utsjoen kunnan rakennusvalvonta
Museovirasto
Lapin liitto
Saamelaiskäräjät
Saamelaismuseo Siida
Maanmittauslaitos,

Tämä asiakirja LAPELY/1142/07.01/2010 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument
LAPELY/1142/07.01/2010 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Tapio Riku 30.11.2022 08:58

Ratkaisija Ruokanen Leena 30.11.2022 09:07